

КИЇВ ВІД 40-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

УДК: 94(477-25), 1941”

Виноградов С.В.,

доцент кафедри історії України і методики навчання
Київського університету імені Бориса Грінченка

НАРОДНЕ ОПОЛЧЕННЯ В ОБОРОННИХ БОЯХ ЗА КИЇВ (ЛИПЕНЬ – 18 ВЕРЕСНЯ 1941 р.)

Стаття присвячена розкриттю ролі загонів народного ополчення в оборонній стратегічній операції за Київ (липень – 18 вересня 1941 р.).

Ключові слова: народне ополчення, оборона Києва, радянсько-німецька війна, сектори оборони, Південно-Західний фронт.

Війна 1941–1945 рр. була надзвичайно складним і багатоликим явищем. Вона втягнула у свій вир усі сфери життєдіяльності України та буття її населення. Мобілізація сил на відсіч агресору почалася уже з перших днів нападу гітлерівської Німеччини. Практично всі інституції УРСР працювали на виконання нагальних мобілізаційних завдань.

Український напрям нацистське керівництво вважало одним із ключових. Не випадково 18 серпня 1941 р. Гітлер припиняє наступ на Москву і визначає одним із головних ударів Київ. Це було зумовлено економічними, воєнними і морально-політичними чинниками: захоплення України суттєво підривало воєнно-промисловий потенціал СРСР і забезпечувало Німеччину значними ресурсами для ведення війни, створювало вигідний плацдарм для подальшого наступу. Взяття Києва, на думку фашистських ідеологів, могло підняти рейтинг Німеччини на міжнародній арені, посилити переможний дух у своїх військах і настрої поразки у Червоній армії.

Головною воєнно-політичною подією літньо-осінньої кампанії 1941 р. в Україні була оборона Києва, що тривала з середини липня до кінця другої декади вересня. Для того щоб зламати опір захисників Києва, німецьке командування змушене було зняти з московського напрямку значні сили і повернути їх на Південь. Гітлерівці втратили під стінами української столиці понад 100 тис. чол.

Із середини липня 1941 р. райони Київської області стали полем однієї з великих битв перших місяців радянсько-німецької війни. Оборона Києва тривала з 7 липня до 26 вересня 1941 р. Декілька разів німці починали штурм столиці України, але, наштотхнувшись на сильний опір захисників Києва, в серпні припинили наступ.

Разом із частинами Червоної армії участь в оборонних боях за Київ брали ополченські збройні формування. Загони народного ополчення були останнім заслоном на шляху стрімкого просування німецьких військ на радянську територію влітку 1941 р. Вони не мали належної військової підготовки, були погано озброєні; їх самопожертва мала компенсувати нездатність Червоної армії, у створення якої Сталін вклав відібрані у селянства та промисловості колосальні ресурси. Кадрова армія, створена ціною таких величезних витрат, у перші місяці війни показала всю свою слабкість перед військовою машиною наступаючого ворога. Війна стрімко покотилася вглиб території Росії, Білорусі, України. Залишки колишньої грізної сили відходили, намагаючись будь-що закріпитися. Місцевим патріотам відходити не було куди. Тож вони відгукнулися на заклик створення загонів народного ополчення. Так пішли на захист свого міста і мешканці столиці України, які витримали 72-денну оборону Києва: підрозділи народного ополчення брали активну участь в оборонних боях за Київ у липні–вересні 1941 р.¹

---

¹ Баграмян И.Х. Город-воин на Днепре / И.Х. Баграмян. — М. : Политиздат, 1965. — С. 37.

Парадокс ситуації полягав у тому, що влада, яка внаслідок численних кричущих прорахунків та промахів авторитарної системи поставила країну перед безоднею, мусила тепер в умовах найгострішої воєнно-політичної кризи звертатись до народу з проханням врятувати її від загибелі. А занепокоєння влади було небезпідставним. Свідчення очевидців тих трагічних днів дозволяють зробити висновок про те, як поводити себе в умовах воєнних дій представники влади і прості люди — робітники, селяни та інтелігенція.

Зрозуміло, що спогади Ф.П. Пігідо про часи Другої світової війни під назвою «Велика Вітчизняна війна»² і багатьох інших можуть видатися комусь шокуючими. Вони й справді є такими, оскільки розвінчують багато міфів не лише щодо ставлення до війни радянського керівництва та пересічних громадян, але й про їхнє ставлення одне до одного під час війни.

Уже на початку радянсько-німецької війни, з огляду на необхідність підвищення морально-патріотичного духу населення, відбувається широка кампанія з популяризації ідей радянського патріотизму та пробудження національної свідомості народів для боротьби. Проте для більш ефективної мобілізації українського народу система шукає такі історичні сюжети, які б мали сильніше національне забарвлення та мали більші мобілізаційні властивості. З'являються згадки про галицького князя Данила і його боротьбу з литовцями, про запорозьких козаків.

Перша поява подібних образів датується 2 липня 1941 р., саме тоді надруковано статтю М. Петровського «Військова доблесть українського народу». Автор виводить українські військові традиції від князя Святослава. Він звертає увагу на те, що «вся історія України сповнена героїчної боротьби за свою свободу та незалежність проти іноземних загарбників»³. Прикметним у цей же час було використання тематики боротьби українського народу проти німецької окупації 1918 р. Історичні паралелі між 1918 та 1941 рр. проводили у своїх статтях в газеті «Правда» М. Бажан і О. Корнійчук. Наприклад, М. Бажан запевняв, що український народ відповів на напад німецьких розбійників «могутнім всепереможним піднесенням священної вітчизняної війни»⁴.

Особливістю процесів патріотичної мобілізації українців у воєнний час, як зазначає Владислав Гриневич, було те, що основними організаторами національно-патріотичної пропаганди виступили не партійні функціонери, т.зв. партократія, а представники української творчої еліти (Олександр Довженко, Максим Рильський, Павло Тичина, Володимир Сосюра, Петро Панч)⁵. Саме вони виступили творцями моделі лояльності до владних структур у формуванні національної ідентичності.

Офіційно нових українських історичних героїв було затверджено у зверненні Президії Верховної Ради УРСР, РНК УРСР і ЦК КП(б)У до українського народу від 6 липня 1941 р., коли український уряд звернувся до українського народу з відозвою: «Товариші, робітники, селяни й інтелігенція великого українського народу! Брати і сестри! Сини і доньки Великої України! Кровожерливий ворог напав на нашу землю...»⁶ Серед українських героїв-патріотів, які мали викликати в українського населення певний патріотичний сентимент, подаються образи Богдана Хмельницького та Данила Галицького, які «мечами та шаблями рубали німецьких псів-лицарів»⁷. Це дає підстави зробити висновок про те, що влада намагалася використовувати український патріотизм як мобілізаційний засіб.

Якщо у директиві РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 29 червня 1941 р. ще не говориться про необхідність створення народного ополчення, то вже за три дні було прийнято рішення ЦК про створення московського ополчення. А 3 липня Й. Сталін відкрито закликав всюди створювати народне ополчення. Виникає питання, що так могло вплинути на прискорення прийняття рішення про створення народного ополчення? Викликано це було різким погіршенням обстановки на фронті між 29 червня і 2 липня. Уже в таємній постанові ДКО СРСР № 10 від 4 липня 1941 р. за

² Пігідо Ф.П. Велика Вітчизняна війна. Спогади та роздуми очевидця / Ф.П. Пігідо. — К. : Смолоскип, 2002.

³ Петровський М. Військова доблесть українського народу / М. Петровський // Комуніст. — 1941. — 2 лип. — С. 3.

⁴ Правда. — 1941. — 8, 17, 21 лип.

⁵ Гриневич В. З історії формування українського радянського патріотизму в роки німецько-радянської війни 1941—1945 рр. / В. Гриневич // Проблеми історії України: Факти. Судження. Пошуки : міжвідом зб. наук. пр. — Вип. 12. — К., 2004. — С. 419.

⁶ Культурне будівництво в Українській РСР. — К., 1961. — Т. 2. — С. 3—5.

⁷ До українського народу. Товариші, робітники, селяни, інтелігенція великого українського народу! // Комуніст. — 1941. — 7 липня. — С. 1.

підписом Й. Сталіна, розісланий в усі республіки, краї й області, був чітко визначений порядок організації народного ополчення⁸.

Аналіз цієї таємної постанови дає можливість визначити основні принципи формування народного ополчення, а саме: територіально-виробничий принцип; принцип добровільності; прийом в ополчення осіб, які не підлягають призову в армію; відсутність формального вікового обмеження; принцип озброєння і матеріально-технічного забезпечення ополчення за рахунок місцевих ресурсів⁹. За цими принципами і відбувалось формування народного ополчення в Києві.

6 липня 1941 р. у зв'язку із загрозою захоплення німцями Києва було створено Штаб оборони Києва, до складу якого ввійшли: секретар обкому партії М.П. Мішин, голова облвиконкому Т.Я. Костюк, голова виконкому міської ради депутатів трудящих І. Шевцов, секретарі міськкому партії Т.В. Шамрило і К.Ф. Москалець, від штабу округу — полковник О.Ф. Чернишов (начальник штабу) і майор М.Д. Чукарев (начальник інженерної служби)¹⁰. Безпосереднім керівництвом формування загонів народного ополчення займалися спеціальні комісії, до складу яких входили представники райкомів партії, райвиконкомів, райкомів комсомолу м. Києва. Вступати в ополчення могли трудящі віком від 16 до 60 років (у Росії віковий ценз був установлений з 17 до 55 років), які не підлягали негайній мобілізації.

Формування підрозділів і частин народного ополчення здійснювалось за виробничо-територіальним принципом. Так, на підприємствах і в установах Києва формувалися взводи і роти народного ополчення. Роти і взводи об'єднувалися в районні батальйони. Така структура не дозволяла використовувати народне ополчення Києва як самостійні бойові одиниці. Загони ополченців використовувалися головним чином для комплектування і поповнення кадрових частин і з'єднань і діяли в тісній взаємодії з ними. Формування ополченців були створені на Київському вагоноремонтному заводі, трамвайному заводі ім. Дзержинського, на заводах «Арсенал», «Більшовик», «Ленінська кузня», «Транссигнал», 8-й взуттєвій фабриці, меблевій фабриці Боженка та ін. Підрозділи народного ополчення чисельністю від 300 до 700 бійців кожний були сформовані в усіх районах міста.

До 8 липня 1941 р. у Києві було сформовано 19 загонів народного ополчення, у лавах якого перебувало близько 35 тис. осіб¹¹. У кожному районі міста (у м. Києві тоді було 9 районів) було сформовано по 2 загони (крім Жовтневого району, де було організовано 3 загони) з чисельністю від 1100 до 2300 осіб. Також було створено комсомольський полк народного ополчення у складі 9 рот чисельністю 1450 осіб.

Слід відзначити відсутність чіткої організації управління ополченськими підрозділами й частинами. Ополченці дислокувались на підприємствах, але проживали у своїх квартирах. Окремі роти і взводи не підпорядковувались командуванню батальйону. На мобільність і боєздатність загонів впливала плінність особового складу ополчення, яка виникала в результаті евакуації підприємств на схід.

Оскільки створення київського ополчення співпало з мобілізаційним розгортанням регулярної армії, основна маса озброєння, боєприпасів, спорядження і матеріально-технічних засобів із військових арсеналів і баз направлялась до кадрових частин Червоної армії. Звичайно, ополчення отримувало певну частину за рахунок централізованого постачання, але цього було замало. Тому мобілізували все, що можливо, на місцях організації ополчення. Значну допомогу в озброєнні ополченців надало командування Південно-Західного фронту.

Навчання ополченців військовій справі проводилось за програмами, розробленими Центральним штабом винищувальних батальйонів НКВС СРСР. Хоча варто зазначити, що у багатьох випадках навчання ополченців розгорталося повільно, військові заняття з ними проводились формально, без практичних вправ. Більшість із ополченців, не маючи військової підготовки, полягли на околицях та вулицях рідного міста.

⁸ Внутренние войска в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг. Документы и материалы. — М. : Юридическая литература, 1975. — 728 с.

⁹ Комаров Н.Я. Государственный комитет обороны постановляет: Документы. Воспоминания. Комментарии / Н.Я. Комаров. — М. : Воениздат, 1990. — 430 с.

¹⁰ Украинская ССР в годы Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945 : в 3 т. — Т. 1. — К., 1975. — С. 160.

¹¹ Герасименко Л.С. Народне ополчення та винищувальні батальйони в обороні міста Києва (1941 р.) : автореф. дис. ... канд. істор. наук / Л.С. Герасименко. — К., 2006. — С. 12.

У ході бойових дій ополченські підрозділи як самостійні бойові одиниці у бій з ворогом фактично не вступали¹². Усі вони певною мірою підпорядковувалися командуванню Червоної армії. У ході Київської оборонної операції всі загони народного ополчення були передані в розпорядження начальників секторів оборони Києва¹³.

Місто було розбите на три сектори оборони. Правий сектор своїм переднім краєм охоплював Київ 19-кілометровою дугою від Дніпра в районі Вишгорода на південний захід до станції Біличі, прикриваючи Димерське шосе, Пуцу-Водицю, Куренівку, Подільський район. В обороні цього району брали участь два загони народного ополчення (4600 чоловік).

Центральний сектор займав 11-кілометровий фронт від станції Біличі до Микільської Борщагівки і станції Пост-Волинський, прикриваючи бульвар Шевченка і центр міста. Тут знаходилось 9 загонів народного ополчення загальною чисельністю 13 тис. чоловік. Лівий сектор протяжністю по фронту в 13 кілометрів — від станції Пост-Волинський до Дніпра в районі Осокорки — прикривав підходи до Києва з півдня і південного заходу, від Васильківського шосе і Голосієва, в напрямі на Чоколівку і Деміївку. У цьому районі тримали оборону загони народного ополчення Залізничного, Московського і Печерського районів (1130 чоловік).

Таким чином, можна говорити про те, що, незважаючи на всі недоліки, загони народного ополчення були сформовані в короткий термін і приступили до виконання своїх обов'язків відповідно до призначення.

На рубежі р. Ірпінь атаки ворога поряд з регулярними військовими частинами відбивали ополченці Петровського, Шевченківського і Радянського районів. Наприкінці липня ополченці відійшли на другу лінію оборони, передавши першу регулярним військам.

Факти свідчать, що за активної участі ополченців перші липневі атаки німців на Київ вдалося відбити. 31 липня почався генеральний штурм міста німецькими військами. 4 серпня противник зайняв Віту-Поштову, Чабани, Лісники, Хотів, Гатне та Юрівку. Німецькі війська захопили с. Пирогів, Мишоловку, Голосіївський ліс, приміщення Лісотехнічного та Плодоягідного інститутів. 5—7 серпня велись уперті й жорстокі бої, але остаточно прорвати лінію оборони німці не змогли.

3 серпня 1941 р. Штаб оборони міста видав наказ про об'єднання всіх існуючих загонів народного ополчення в районні батальйони, які підпорядковувалися наказам і розпорядженням Центрального сектора оборони міста під загальним командуванням Штабу військ, що обороняли Київ. Кожен батальйон отримав свій номер. Заводські загони ополченців перетворились на роти і взводи загально-районних батальйонів.

У серпні того-таки року штаб Південно-Західного фронту для посилення ополченських відділів направив до них армійських командирів середньої ланки. Однак вимога дотримуватись організаційно-штатної структури ополчення за армійським принципом подекуди на місцях виконувалась формально і проявлялась лише у назвах елементів цієї структури. Кадрових командирів в ополченні й надалі не вистачало. Частина молодших командирів не пройшла навіть елементарної військової підготовки.

Критична обстановка під Києвом склалась 8—10 серпня 1941 р. Противник увірвався на околицю Московського району. В ніч на 9 серпня радянські війська спільно з ополченцями відкинули загарбників. 10 серпня почався контрнаступ ополченців на ділянці Чоколівка — Мишоловка. На аеродром на Чоколівці були перекинуті 8 загонів ополченців на додачу до 7, вже діючих. Розвиваючи контрнаступ, 37 армія і прибулі частини (5, 6, 212 повітрянодесантні бригади) спільно із загонами народного ополчення вибили німців з будівель сільськогосподарських інститутів, с. Мишоловки і відкинули їх за населені пункти Пирогове, Пост-Волинський. За допомогою ополченців противник був відкинутий на всій ділянці прориву на 10—15 км вглиб. 14 серпня ополченців цього сектора перевели на другу лінію оборони, а передову зайняли регулярні війська.

16 вересня німці почали завершальний штурм міста. Уздовж правого берега Дніпра до мостових переправ наближалось ударне угруповання 6-ї німецької армії. Глибокий прорив німецьких танкових груп Гудеріана та Клейста в тил військам Південно-Західного фронту серйозно ускладнив ситуацію під Києвом. Захисникам Києва загрожувало оточення.

¹² ЦДАГОУ. — Ф. 57. — Оп. 4. — Спр. 12. — Арк. 170.

¹³ Балковий П.М. Народно ополчення Радянської України / П.М. Балковий. — К.: Вид-во АН УРСР, 1961. — С. 53.

Пізно вночі з 17 на 18 вересня генерал Кирпонос віддав наказ арміям фронту з боями виходити з оточення. Забезпечував переправу військ на Лівий берег Дніпра згідно із цим наказом Київський комсомольський полк під командуванням І.Є. Старушенка разом з іншими ополченськими формуваннями. Загонам ополчення було дано наказ прикрити відхід регулярних частин, утримуючи лінію оборони на околицях, а згодом, виконавши своє завдання, перейти до партизанської боротьби в тилу ворога¹⁴.

Таким чином, командування регулярних частин Червоної армії з метою збереження своїх підрозділів досить часто ставило ополченським загонам завдання, не беручи до уваги можливості ополченців їх виконати. Те, що такі завдання все ж виконувались, треба віднести на рахунок особистої мужності й самовідданості більшості бійців-ополченців. Але в таких боях ополченські загонали зазнавали значних втрат, досить часто зовсім не виправданих з військової точки зору.

Ополченським збройним формуванням доводилося не лише прикривати відхід регулярних частин і з'єднань Червоної армії, але й у деяких випадках забезпечувати їх розгортання в районах, де цього не встигли зробити завчасно. При цьому ополченські загонали протистояли ворогу фактично самостійно, без допомоги з боку армійських підрозділів

В умовах самостійного ведення бойових дій, без підтримки кадрових частин Червоної армії ополченські збройні формування виконували поставлені командуванням завдання зі значними труднощами, зазнаючи великих втрат серед особового складу. При цьому досягнення успіху значною мірою залежало не лише від забезпечення озброєнням та його якості, а й від рівня підготовки бійців та командирів ополченських загонів.

Звичайно, найчастіше ополченські збройні формування діяли у тісній взаємодії з частинами регулярної Червоної армії та під безпосереднім керівництвом її командирів. Яскравим прикладом успіхів та недоліків взаємодії ополченських підрозділів з регулярними частинами Червоної армії є оборона на рубежі р. Ірпінь.

Таким чином, успіх ополченських загонів у боях із німецько-фашистськими загарбниками значною мірою залежав від тісної взаємодії з регулярними частинами Червоної армії. Проте таку взаємодію і підтримку не завжди було організовано. Досить часто винними у цьому були безпосередньо командири частин і з'єднань діючої армії, які не бачили в ополченцях серйозної бойової сили, спроможної протистояти ворогу. Це призводило до непорозумінь і зриву виконання бойових завдань.

На підставі літератури та архівних джерел можна зробити висновок про те, що для діяльності ополченських збройних формувань були характерні ті ж самі недоліки, які існували й у частинах регулярної Червоної армії, а зважаючи на особливості підрозділів ополченців, вони проявлялися навіть більшою мірою. У переважній своїй більшості ополченські збройні формування виступали передовсім як допоміжна сила регулярної Червоної армії, її резерв та школа підготовки особового складу, що приходив до війська як поповнення. Головний тягар у перший рік війни на території України несли на собі воїни Червоної армії. Проте й ополченські збройні формування України не залишилися осторонь ведення бойових дій. У боях за Київ ополченські загонали довели, що, незважаючи на складні умови, недостатнє забезпечення озброєнням, низький рівень бойового вишколу, вони здатні протистояти агресору в обороні великих міст, розвідці, боях проти передових і розвідувальних підрозділів вермахту, вести боротьбу проти загарбників, якщо не на рівних, то хоча б завдаючи ворогу відчутних втрат.

Запеклі бої частин Червоної армії, загонів народного ополчення, а також загонів, сформованих з працівників НКВС і службовців Пінської військової флотилії, тривали на Київському напрямку до 29 вересня, коли були здійснені останні спроби вирватися з оточення і пробитися на з'єднання з військами Червоної армії.

Таким чином, попри всі недоліки і відсутність військового і бойового досвіду, ополченці надали суттєву допомогу регулярним військам на найвідповідальніших ділянках оборони, ціною власного життя захищаючи місто.

Командування Південно-Західного фронту у ході оборони Києва активно використовувало ополченські підрозділи практично у всіх видах бойових дій. Ополченці за розпорядженням старших військових начальників вели розвідку в тилу німців. Частини народного ополчення брали участь у наступальних діях, займали оборонні позиції й утримували їх, поки в цьому була необхідність, залишаючись у ар'єргарді, прикривали відхід регулярних частин і з'єднань Червоної армії.

---

¹⁴ ЦДАГОУ. — Ф. 57. — Оп. 4. — Спр. 11. — Арк. 18.

Військове керівництво користувалось тим, що більшість особового складу ополченських загонів склали місцеві мешканці, котрі досить непогано знали райони ведення бойових дій. Враховуючи це, бійців-ополченців часто відправляли у тактичний тил ворога з метою ведення спостереження та збору інформації про його дії. Добре знаючи місцевість, ополченці добували цінні відомості про розташування частин, вогневих засобів, складів, баз із паливом і боєприпасами ворога. Окремі ополченські формування стали основою для створення розвідувальних підрозділів у частинах регулярної армії.

Отже, незважаючи на низьку боєздатність ополченських частин, певну нерішучість і розгубленість добровольців у боях із сильним противником, ополченці все ж надали серйозну допомогу частинам Червоної армії під час оборони Києва у липні – вересні 1941 р. Особливо велике значення мало використання добровольців при ліквідації німецьких проривів і веденні ар'єргардних боїв. Погана підготовка загонів ополчення значної мірою компенсувалася жертовністю ополченців і гарним знанням міста та його околиць.

Виноградов С.В. Народное ополчение в оборонных боях за Киев (июль – 18 сентября 1941 г.)

В статье рассматривается роль отрядов народного ополчения в Киевской оборонительной операции (июль – 18 сентября 1941 г.).

Ключевые слова: народное ополчение, оборона Киева, советско-немецкая война, секторы обороны, Юго-Западный фронт.

Vinogradov S. The Home Guard in the Defensive Battle of Kyiv (July – September 18, 1941)

The article deals with the role of the Home Guard in the Kyiv Defensive Operation (July – September 18, 1941).

Key words: Home Guard, Kyiv Defensive Operation, Soviet-German War, Southwestern Front, Defensive Sector.

УДК 94(477-25)“1941/45”

Махортих М.С.,

аспірант кафедри історії України і методики навчання
Київського університету імені Бориса Грінченка

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ КИЄВА ВІД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ У СТРУКТУРІ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ПАМ'ЯТІ

Стаття присвячена аналізу особливостей інтеграції історичної пам'яті про звільнення Києва від німецької окупації до глобального простору пам'яті. Автор розглядає поняття «глобальний простір пам'яті» та виділяє риси, які дають змогу охарактеризувати онлайн-енциклопедію Вікіпедія як одну зі складових цього простору. На прикладі матеріалів українського, російського, польського, німецького та англійського сегментів Вікіпедії визначається місце, яке посідає історична пам'ять про звільнення Києва у глобальному просторі пам'яті.

Ключові слова: історична пам'ять, Київ, Вікіпедія, глобальний простір пам'яті.

Останні десятиліття стали періодом своєрідного «пам'яттєвого буму» у галузі наукових досліджень, охопивши цілу низку академічних дисциплін, серед яких присутні не лише ті, які вже протягом певного часу займалися проблемами індивідуальної та колективної пам'яті (як-от психологія, соціологія або історія), але й достатньо незвичні (політологія, медіа-штудії та мистецтвознавство). Це свідчить не лише про зростаючий рівень міждисциплінарності наукових досліджень, але й про актуальність проблеми пам'яті як об'єкта вивчення у різноманітних академічних сферах.